

фаху він не був, «мусить досконало знати свою соборну літературну мову і вимову та соборний правопис» [6, с. 20]. Не тільки в школі, але й поза нею він має спілкуватись «взірцевою рідною літературною мовою й вимовою, щоб власним прикладом впливати на учнів і на оточення» [6, с. 37].

Перспективою подальших досліджень є впровадження графічних організаторів для цілісного вивчення змін у новій редакції українського правопису, апробація, експериментальна перевірка ефективності застосування графічних організаторів для формування правописної компетентності студентів закладів вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19> (дата звернення: 05.07.2019).
2. Український правопис у новій редакції. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 03.06.2019).
3. Шевельов Ю. «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941)», *Сучасність*, 1987, С. 159–165.
4. Текучев А. Методика преподавания русского языка в средней школе : учебник для высших педагогических учебных заведений. Москва : Просвещение, 1980.
5. Левина Л.М. Организация самостоятельной работы студентов в условиях перехода на двухуровневую систему высшего профессионального образования. Новгород, 2010. 96 с. URL: <http://www.unn.ru/books/met.files/LevinaLM.pdf> (дата звернення 03.06.2019).
6. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Жовква, 1936. 71 с.

УДК 811.161.2'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.6>

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ФРЕЙМОВО-ПОЛЬОВОЇ МОДЕЛІ БАЗОВИХ ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ

PRINCIPLES OF CONSTRUCTING A FRAME-FIELD MODEL OF BASIC POLITICAL CONCEPTS

Гайдук Н.А.,

orcid.org/0000-0001-6292-6376

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри слов'янської філології та перекладу
Маріупольського державного університету*

Кудлай В.О.,

orcid.org/0000-0001-6289-5645

кандидат наук із соціальних комунікацій,

*доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету*

У статті проаналізовано та систематизовано основні етапи побудови фреймово-польової моделі концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ як базових у межах політичного дискурсу. Такі концепти певною мірою відбивають стрижневі концептуальні поняття сучасного українського політичного дискурсу. Вони формують ядро національної картини світу, а саме національної політичної картини світу, яка, увібравши всю сукупність знань, уявлень народу про політичну дійсність, є інформаційною базою його когнітивної свідомості. Антропоцентрична скерованість сучасної мовознавчої парадигми активізує дослідження, пов'язані з вивченням глибинних психоментальних і пізнавальних механізмів функціонування мови, у низці яких особливу увагу науковців привертає когнітивна лінгвістика. Концепти як операційні одиниці цієї науки нині досліджують у декількох напрямках, а саме психолінгвістичному, логіко-семантичному, лінгвокогнітивному, лінгвокультурологічному. Специфіка вербалізації концептів, їхня функційна домінанта завжди залежать від характерології відповідних дискурсів – наукового, художнього, педагогічного та ін., де особливої ваги набуває політичний дискурс, який у сучасній Україні став центром не лише соціальної, а й пильної наукової уваги. Під час вивчення когнітивної структури концепту необхідне застосування комплексного підходу. Такий підхід поєднує принципи теорії фреймового аналізу і польової організації елементів концепту у вигляді ядрових і периферійних площин. Основними етапами конструювання фреймово-польової моделі є виявлення аспектів аналізованих концептів за допомогою аналізу словникових дефініцій, потім – аналіз семантичних множників, контекстуально-інтерпретаційний аналіз прикладів мовної вербалізації лек-

сем, а також аналіз мовних засобів вербалізації концептів, а саме синонімічних рядів як засобів мовної об'єктивації концепту, що відображає різні сторони вивчення змісту концептів.

Ключові слова: концепт, фрейм, фреймово-польова модель, мультикультуралізм, толерантність, гуманізм, плюралізм.

The basic stages of constructing the frame-field model of the concepts of HUMANISM, PLURALISM, MULTICULTURALISM, TOLERANCE as basic within the limits of political discourse are analyzed and systematized in the article. These concepts reflect to some extent the core conceptual concepts of contemporary Ukrainian political discourse. They form the core of the national picture of the world, namely, the national political picture of the world, which having absorbed all the knowledge and the people's ideas about political reality is the information base of their cognitive consciousness. The anthropocentric orientation of the modern linguistic paradigm stimulates studies related to the study of the profound psychosocial and cognitive mechanisms of language functioning, in which a number of scholars are receiving particular attention from cognitive linguistics. Concepts as operating units of this science are being explored in several directions today, namely psycholinguistic, logical-semantic, linguocognitive, linguocultural. The character of the concepts verbalization, their functional dominance, always depend on the nature of the relevant discourses – scientific, artistic, pedagogical, etc., where political discourse, which in modern Ukraine has become the focus of not only social but also scientific attention, becomes very important. In studying the cognitive structure of the concept, it is necessary to apply a comprehensive approach. This approach combines the principles of frame analysis theory and the field organization of concept elements in the form of core and peripheral areas. The basic stages of constructing a frame-field model are the identification of aspects of the analyzed concepts through the analysis of dictionary definitions, then – the analysis of semantic factors, contextual-interpretation analysis of examples of linguistic verbalization of lexemes, as well as the analysis of linguistic means of verbalization of concepts, namely synonyms activation of the concept, reflecting its different sides of learning the content of concepts.

Key words: concept, frame, frame-field model, multiculturalism, tolerance, humanism, pluralism.

Постановка проблеми. В українському суспільстві останнім часом відбулися відчутні модернізаційні зрушення в політичній сфері. Глибину, особливості характеру і масштаб цих зрушень – непростих, суперечливих, а нині й мілітарно зумовлених – певною мірою відбивають стрижневі концептуальні поняття сучасного українського політичного дискурсу – базові політичні концепти. Вони формують ядро національної картини світу, а саме національної політичної картини світу, яка, увібравши всю сукупність знань, уявлень народу про політичну дійсність, є інформаційною базою його когнітивної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антропоцентрична скерованість сучасної мовознавчої парадигми активізує дослідження, пов'язані з вивченням глибинних психоментальних і пізнавальних механізмів функціонування мови, у низці яких особливу увагу науковців привертає когнітивна лінгвістика. Концепти як операційні одиниці цієї науки нині досліджують у декількох напрямках: психолінгвістичному (О. Залевська, І. Штерн, М. Болдирев, О. Єфименко) [10], логіко-семантичному (Л. Адоніна, В. Карасик) [3], лінгвокогнітивному (А. Бабушкін, О. Кубрякова, З. Попова, І. Стернін, Я. Яремко) [8; 9] та лінгвокультурологічному (Д. Арутюнова, С. Воркачов, Г. Слишкін) [1] та ін., де у межах останніх виявляють загальні закономірності у формуванні ментальних уявлень, а концепти витлумачуються С. Воркачовим як «духовні сутності, здатні забезпечувати зв'язок між різнопорядковими ідеями світу» [1], що завжди мають ціннісну маркованість (В. Карасик, Г. Слишкін) [3; 9].

Постановка завдання. Специфіка вербалізації концептів, їхня функційна домінанта завжди залежать від характерології відповідних дискурсів – наукового, художнього, педагогічного тощо, де особливої ваги набуває політичний дискурс, який у сучасній Україні став центром не лише соціальної, а й пильної наукової уваги. Проте нині з огляду на глобалізаційні процеси інтеграції українського етносоціуму в простори європейських демократичних цінностей особливої ваги набувають політичні концепти ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ, які слугують єдиною ланкою між вищим та нижчим рівнями свідомості та забезпечують екзистенційну рівновагу в систематичі особистісних і загальнолюдських цінностей. У цьому аспекті названі концепти в єдності їхніх когнітивно-ціннісних і прагматичних параметрів ще не вивчалися, що зумовлює **актуальність** дослідження.

Під час вивчення когнітивної структури концепту необхідне застосування комплексного підходу. Такий підхід поєднує принципи теорії фреймового аналізу і польової організації елементів концепту у вигляді ядрових і периферійних площин. Отже, основною **метою** нашого дослідження є виявлення та систематизація етапів побудови фреймово-польової моделі концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ як базових у межах політичного дискурсу. А основними етапами конструювання фреймово-польової моделі виступатимуть:

1. Перший етап дослідження – виявлення аспектів аналізованих концептів за допомогою

аналізу словникових дефініцій, аналіз семантичних множників – складається з двох частин. У першій частині першого етапу дослідження компонентному аналізу піддаються словникові тлумачення лексем *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність*. У результаті виявлено семантичні множники (будь-яке слово дефініції словника: сигналом для уналежнення слова до дескриптора слугує наявність у них спільного семантичного множника, зафіксованого в системі на вищих рівнях), що утворюють значення. Друга частина першого етапу – компонентний синтез є логічним завершенням компонентного аналізу – об'єднання семантичних компонентів. У його результаті семантичні множники були систематизовані та згруповані відповідно до загальних семантичних ознак. Аналіз дає змогу зробити висновок про те, що вони відображають такі аспекти дійсності: 1) суспільно-політичний; 2) а) особистісно орієнтований (зовнішній); б) особистісно орієнтований (внутрішній); 3) філософський; 4) юридичний; 5) історичний.

2. Другий етап – контекстуально-інтерпретаційний аналіз прикладів мовної вербалізації лексем – передбачає безпосередній аналіз прикладів мовної вербалізації лексем *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність* за суспільно-політичним, особистісно орієнтованим, філософським, юридичним, історичним аспектом.

3. Третій етап – аналіз мовних засобів вербалізації концептів, а саме синонімічних рядів як засобів мовної об'єктивації концепту, що відображає різні сторони вивчення змісту концептів [3; 8]. У результаті аналізу словникових тлумачень синонімів *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність* виявляються інтегральні семантичні множники, на підставі яких формуються синонімічні ряди, співвідносні з аспектами семантичного простору ключових лексем (а саме синонімічні ряди за суспільно-політичним, особистісно орієнтованим, філософським, юридичним, історичним аспектом).

4. Четвертий етап – побудова лінгвокогнітивної фреймово-польової моделі концептів.

5. П'ятий етап – порівняльний аналіз структурних позицій ядрових і периферійних слотів та ознак концептів із метою опису універсальних і етноспецифічних компонентів концептів.

Такі етапи дослідження концептів виділяють у своїх роботах А. Загнітко [2], М. Кузнецов [6], Ю. Караулов [4], З. Попова [8], І. Стернін [8], А. Мартинюк [7] та інші. Розглянемо їх детальніше.

Аналізовані концепти як багатоаспектні (багатокомпонентні) явища мають фреймову

організацію, що становить структуру даних для репрезентації стереотипної ситуації [8]. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики визначає фрейм як організацію уявлень, що зберігаються в пам'яті (людини і/або комп'ютера), плюс організацію процесів обробки і логічного висновку [8].

Як елементи фрейму виокремлюються слоти (в термінології А. Мартинюка – термінали), кожен з яких орієнтований на конкретизацію певного аспекту фрейму за допомогою заповнення характерними прикладами і даними [7]. Слоти фрейму заповнені заздалегідь заготовленими значеннями, тобто «відомостями про деталі, які не обов'язково мають бути наявними у будь-якій конкретній ситуації» [7]. Такі значення можуть служити для аргументації за допомогою прикладів, представляти інформацію загального вигляду й описувати найбільш імовірні випадки, вказувати на способи проведення корисних узагальнень тощо [7]. У цій роботі слоти визначено і структуровано відповідно до аспектів досліджуваних концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ. Так, за твердженням М. Нікітіна, «зміст, структура і членування свідомості на концептуальні одиниці зумовлені, врешті-решт, структурою реального світу і ще більше – структурою та змістом сукупної діяльності суспільної людини в реальному світі» [8]. Виявленню аспектів аналізованих концептів посприяв метод аналізу словникових дефініцій, а також метод аналізу семантичних множників, що проводився за аналогією до компонентного аналізу.

Оскільки «ядро концепту найкраще відображає семантика ключової лексеми, що іменує концепт» [6], то ключовими словами, які репрезентують концепти ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, є відповідні лексеми *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність*. На першому етапі дослідження компонентному аналізу піддалися словникові тлумачення цих лексем. Під компонентним аналізом у нашій роботі розуміється «метод дослідження змістової сторони значущих одиниць мови, що розробляється в рамках структурної семантики і має на меті розкладання значення на мінімальні семантичні складники (семантичні множники)» [6]. Слідом за М. Кузнецовим, вважаємо, що логічним завершенням компонентного аналізу є компонентний синтез, тобто етап об'єднання семантичних компонентів: «після розкладання вихідного ідеального змісту на низку абстракцій-ознак й усвідомлення кожної з них

окремо має настати етап об'єднання цих абстрактій шляхом зведення їх у єдиній мовній структурі. Причому якщо на першому етапі (на етапі розкладання єдиного змісту на окремі смисли) діє модель виокремлення та відбору одиниць, то на другій стадії до дії вступає модель синтаксичних зв'язків і відношень, яка з'єднує окремі абстракції в єдине ціле» [6, с. 6].

Таким чином, у ході компонентного аналізу (**перша частина першого етапу**) лексем *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність* були виявлені семантичні множники, що утворюють значення. За методикою Ю. Караулова та ін. [4, с. 3] семантичним множником вважається будь-яке слово дефініції словника: сигналом для уналежнення слова до дескриптора слугувала наявність у них спільного семантичного множника, зафіксованого в системі на вищих рівнях. У процесі компонентного синтезу (**друга частина першого етапу**) вони були систематизовані та згруповані відповідно до загальних семантичних ознак. Аналіз дав змогу зробити висновки про те, що вони відображають певні аспекти дійсності. У результаті в семантичному просторі лексем було виокремлено такі аспекти значень, за якими здійснювався другий етап дослідження: 1) суспільно-політичний (семантичні множники: політичний, економічний, правовий, суспільство, суспільне життя); 2) а) особистісно орієнтований (зовнішній); б) особистісно орієнтований (внутрішній); 3) філософський: своя воля, об'єктивна необхідність, закони розвитку природи і суспільства; 4) юридичний; 5) історичний.

Слід зазначити, що аналіз дефініцій і семантичних множників дає загальні уявлення про смисло-вий зміст концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ. Отже, виокремлені аспекти семантичного простору розглянутих лексем структурують когнітивний простір відповідних концептів.

Ключові лексеми концептів, наявні в текстових фрагментах, піддано контекстуально-інтерпретаційному аналізу. На наш погляд, особливості репрезентації розглянутих концептів виявляються в контексті, «статус якого з примітивного поняття «оточення» переходить до статусу лінгвогносеологічного обґрунтування діалектичної єдності, цілісності і дискретності мови, розкриває рух думки людини в комунікації» [2, с. 185]. На думку В. Карасика, за допомогою контекстуального аналізу виокремлюються асоціативно пов'язані смислові ознаки [3, с. 346]. О. Кубрякова вважає, що концептуальний аналіз має містити зіставлення всіх доступних засобів репрезентації кон-

цепту в системі мови і мовлення, що уможливить виявлення основного змісту концепту і принципи організації мовного матеріалу [5].

Для когнітивістів контекст не належить системі мови, але є визначальним для виявлення мовного значення, тобто «значення слів співвідносяться з певними когнітивними контекстами – когнітивними структурами, або блоками знання, які стоять за цими значеннями і забезпечують їх розуміння» [5, с. 15]. Таким чином, значення певного слова стає зрозумілим тільки в рамках когнітивного контексту.

У результаті контекстуально-інтерпретаційного аналізу прикладів (**другий етап**) у когнітивному просторі концептів (у кожному з його аспектів або фреймів) були виявлені та названі слоти. Основним прийомом контекстуально-інтерпретаційного аналізу була сполучуваність лексем, які репрезентують концепт у мовленнєвих прикладах. Особливості сполучуваності лексем *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність* зі словами, що їх оточують, піддалися смисло-вому узагальненню. Отже, ім'я слота базується на контекстуальній сполучуваності слів *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність*.

У ході когнітивної інтерпретації розглянутих прикладів у рамках слота були сформульовані значення слота, його смислові ознаки (за З. Поповою, І. Стерніним – «концептуальні ознаки»). Згідно з М. Нікітіним, ознаки концепту формують його зміст: «У змістовому плані концепти являють собою різного ступеня складності структуровані сукупності ознак» [8, с. 12]. Таким чином, багатоаспектна модель концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ містить велику кількість структурних елементів – слотів, кожен з яких виражає знання про стереотипні умови реалізації того чи іншого аспекту концепту в мовленні.

Третім етапом вивчення змісту концептів є аналіз мовних засобів вербалізації концептів, а саме синонімічних рядів лексем *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність*. Цікавим є когнітивний аспект осмислення синонімії, де синонімічний ряд розглядається як засіб мовної об'єктивації концепту, що відображає різні його сторони [3; 8]. Під синонімією в нашій роботі розуміється повний або частковий збіг окремих елементів (семантичних множників) смислової структури мовного знака [2]. За твердженням А. Загнітка, «синоніми – це слова (здебільшого однієї частини мови) або їхні окремі значення, що постають найменуванням того самого поняття; а також стійкі словосполучення,

афікси, словотворчі типи, граматичні форми, зокрема, синтаксичні конструкції, що за повної або часткової формальної відмінності мають тотожні чи майже тотожні значення; слова зі значеннями, що повністю або частково збігаються» [2, с. 185]. Критеріями визначення синонімів, за А. Загнітком, є їхня повна або часткова взаємозамінність і можливість тлумачення однаковим або майже однаковим чином [2, с. 185].

У результаті аналізу словникових тлумачень синонімів *гуманізм, плюралізм, мультикультуралізм, толерантність* були виявлені інтегральні семантичні множники, на підставі яких було сформовано синонімічні ряди, співвідносні з аспектами семантичного простору ключових лексем (а саме синонімічні ряди за суспільно-політичним, особистісно орієтованим, філософським, юридичним, історичним аспектами). Аналіз синонімічних рядів дав змогу виокремити найбільш значні аспекти когнітивного простору концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ у плані їхнього мовного вираження.

У результаті **четвертого етапу** – власне побудови лінгвокогнітивної фреймово-польової моделі отримуємо фреймово-польову модель концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, яка містить ядро у вигляді найбільш значущих фреймів (аспектів), ближню і дальню периферію, куди входять менш актуалізовані фрейми концептів. Ступінь абстрактності ознак збільшується з віддаленістю від ядрової зони, тобто є меншою у ближній периферії і більшою у дальній периферії. Внутрішня структура кожного фрейму, своєю чергою, також має польову організацію; ядро представляють найбільш домінантні слоти, ближня і дальня периферія містить менш значущі слоти того чи іншого фрейму. У нашій роботі основним принципом побудови моделі ядра і периферії концептів доцільно вважати частотність вербалізації і кількісний підрахунок для виявлення основних і факультативних концептуальних ознак: що вищий відсоток частотності прикладів, які актуалізують ознаку, то ближчим є її розташування до ядра концепту, і навпаки, що нижчий відсоток частотності, то далі розташовується ознака в області периферії концепту [3].

Таким чином, за допомогою порівняльного аналізу структурних позицій ядрових і периферійних слотів та ознак лінгвокогнітивної фрей-

мово-польової моделі концептів в українській мові видається можливим здійснити **п'ятий етап** – виявити національно-специфічні риси базових політичних концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ з метою опису універсальних і етноспецифічних компонентів концептів української мови.

Висновки. У дослідженні запропоновано алгоритм лінгвокогнітивного аналізу базових політичних концептів, який становить єдність 5 етапів: перший етап – виявлення значеннєвої специфіки концептів за допомогою компонентного аналізу та синтезу, що уможливило ідентифікацію й систематизацію семантичних множників та встановлення актуальних аспектів семантики концептів: суспільно-політичного, особистісно орієтованого (зовнішнього і внутрішнього); філософського; юридичного; історичного.

Другий етап містив безпосередній контекстуально-інтерпретаційний аналіз прикладів мовної вербалізації концептів за названими аспектами, який дав змогу виявити характерні слоти концептів у межах кожного аспекту, що прислужилось у конструюванні фреймово-польової моделі базових концептів українського ПД.

Третій етап скеровано на аналіз синонімічних рядів як засобів мовної об'єктивізації концептів, що відображає різні сторони їхнього змісту й ілюструє рівень сенсової атрактивності.

На четвертому етапі відбувається власне побудова лінгвокогнітивної фреймово-польової моделі концептів. Ознаки, що формують зміст концептів, утворюють ядрову, напівпериферійну та периферійну зони.

П'ятий етап присвячено порівняльному аналізу структурних позицій ядрових і периферійних слотів та ознак концептів з метою опису універсальних і етноспецифічних компонентів концептів. У результаті встановлено ієрархію активності концептів у сфері українського політичного дискурсу, де домінує суспільно-політичний аспект, особистісно орієтований і філософський аспекти перебувають на серединних щаблях, найменш значущими є юридичний та історичний аспекти.

Перспективи подальшого опрацювання цієї проблематики пов'язуємо з розширенням амплітуди базових концептів політичного дискурсу, а також із проєкцією запропонованого алгоритму дослідження у площини інших дискурсивних сегментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воркачев С.Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. Краснодар, 2002. 142 с.
2. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Т. 2. Донецьк : ДонНУ, 2012.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
4. Караулов Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. Москва : Наука, 1981. 366 с.
5. Кубрякова Е.С. Об одном фрагменте концептуального анализа слова память. *Логический анализ языка: Культурные концепты*. Москва : Наука, 1991. С. 83–90.
6. Кузнецов Н.С. Человек: потребности и ценности. Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1992. 145 с.
7. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.
8. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с.
9. Слышкин В.В. От текста к символу: лингвокультурные концепты в сознании и дискурсе. Москва, 2000. 256 с.
10. Штерн І.Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики. Енцикл. словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки. Київ : «АртЕк», 1998. 336 с.

УДК 80: 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.7>

**ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ РУХУ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ
В ХУДОЖНЬОМУ УКРАЇНОМОВНОМУ ТЕКСТІ**

**LEXICAL AND GRAMMAR CATEGORY OF MOTION AND ITS REALIZATION
IN UKRAINIAN FICTIONAL TEXTS**

Голі-Оглу Т.В.,

orcid.org/0000-0002-7474-2563

кандидат філологічних наук, доцент,

*завідувач кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

Півень Н.М.,

orcid.org/00000002-6528-592X

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

У науковому дослідженні представлено інтегрований підхід до семантичного аналізу лексико-граматичної категорії «рух» на рівні україномовного художнього тексту. Особливості інвентаризованого в статті фактичного матеріалу зумовили залучення як провідної методики елементів компонентного і контекстуального аналізів, що забезпечують різноаспектний підхід і обґрунтованість висновків. Джерелом фактичного матеріалу виступає оповідання І. Нечуя-Левицького «Афонський пройдисвіт».

Систематизація дієслівних одиниць руху в дослідженні проводиться відповідно до трьох основних принципів, зокрема: денотативного (тематичного), що ґрунтується на природній фрагментизації навколишнього світу; парадигматичного, що полягає у виокремленні в семантиці дієслів спільних з ідентифікатором і специфічних структурних компонентів значення; синтагматичного, що базується на обов'язковому розгляді в ході компонентного аналізу кількісних показників семантичної дієслівної валентності, а також її семантичного наповнення, у процесі чого семантику мовної одиниці можна розбити на певні структурні компоненти (семи).

З огляду на семантичну розмаїтість і валентність дієслів руху в оповіданні І. Нечуя-Левицького «Афонський пройдисвіт» у науковій роботі виокремлено лексико-семантичні групи проаналізованих одиниць: 1) дієслова руху, що не мають оцінної семи, однак можливою є поява такого компонента в конкретному контексті; 2) дієслова руху, до структури семантики яких входить сема або семи раціональної оцінки; 3) стилістично марковані дієслова руху, що, окрім оцінної, мають сему стилістичної віднесеності.

Функціональна умовність такої типології є очевидним фактом, оскільки у межах інвентаризованого фактичного матеріалу під час студіювання представленої проблеми було сформовано групу дієслівних одиниць руху з високим рівнем конкретизації і багатокомпонентністю семантики, які водночас мають ознаки кількох лексико-семантичних груп, що свідчить про складність і багатогранність проведеного в науковій роботі аналізу.

Ключові слова: лексико-граматична категорія руху, компонентний аналіз, контекстуальний аналіз, дієслова руху, сема, семантика, сегментація навколишньої дійсності.